

הכתיב

אחרי בררי בהרצאתי כמה חשוב ונחוץ הדבר לקבע הלכות קצובות במקצוע הכתיב, ולא להשאיר הדבר כשדה הפקר, חשוב הנני כי כל הפך בתחית לשוננו יודה כי אי אפשר לחשבה בתור שלמה בתכלית השלמות כל זמן שאין לה כתיב קבוע ושכל הכותבים בה כותבים מלה איש איש כחפצו, בדבר כזה אין ותורים בשום לשון, ורק אנו אשר שפתנו היתה עד כה "לא חיה ולא מתה" (כדברי גאלדציהר ויהודה בתשובתם)¹, יכלה להתקיים באפן כזה מבלי שישימו גם המדקדקים לבם לענין הזה בכבוד ראש הראוי לו. בהרצאתי בררתי את טעם הדבר: מפני כי השפה העברית נשארה בידינו רק בקבץ אחד, קבץ ספרי התנ"ך הקדושים, אשר בצורתם שהגיעו לידינו אנו אין בהם כתיב קבוע (שם בארתי גם סבת החזיון הזה), ובעלי המסורה בכל עבודתם הִרְבּוּה ואמונתם לתכלית שקבעו להם קבעו כבמסמרים את הערבוביה הזאת ויקדשוה, וע"כ נשאר הענין במצבו זה עד היום.

אך ידיעת סבת דבר לא תוכל להיות טעם להשארתו וקיומו אם ראה נראה את נזק תוצאותיו. ואם מועצת ההשכלה בפרוסיה מצאה לה לחובה לטפל בעניני הכתיב הגרמני, ולקבע חקים ולחבר ספרים בנדון זה, ולהנהיג כתיב זה בבתי הספר; אנו העוסקים בתחית שפה מתה – להצאין, אין כל ספק שחובה מוטלת עלינו להסיר כל המכשולים והמפריעים מעל דרך לימודיה.

בהרצאתי השתדלתי לברר את היסודות אשר עליהם עלינו לבנות את בנין הכתיב, אחדים מהבלשנים הנזכרים בפרק הקודם הסכימו להם בכל פרטיהם, ואחדים הוסיפו לקבע כללים בקצרה, ואנכי הנני להביא דבריהם בזה ולהעיר עליהם, ועלינו החובה להחליט דבר בנוגע ליסודות האלה ולקבע הכללים לכתיב המדיק, ועל פיהם נקבע את אפן העתקת (transcription) המלים הלכות מהשפות הזרות בעברית, ואת תוצאות ההחלטות דרוש להנהיג בבתי הספר, וביחוד בספרי החנוך הנדפסים ונתנים בידי התלמידים, ובכל הספרים אשר יצאו בדפוס על ידינו וע"י יתר המוסדות הנשמעות אלינו, ועד כמה שאפשר – גם בעתונים.

על פרק "הכתיב" כותב הפרופיסור בכר:

"על חלק הכתיב אין לי הערה פרטית, ובכלל אמר שדברי המאמר בנויים על יסוד הדקדוק הנכון, ומה שנאמר בו על המלא והחסר הוא קו ראוי להישיר דרך הכתיבה המתקנת בעברית".

וגלדציהר ויהודה כותבים: "בנוגע לכתיב נגיד לך כי באפן חקירתך וההקדמות שעשית לחקירת המלא והחסר הננו מסכימים לך בכל".

1. ילין פנה קודם לכן לחכמים, נוצרים ויהודים, וביקש את חנת דעתם בעניני מבטא וכתיב.

פרופיסור שטרק כותב: "אנכי מציע לכתב ו'ו' רק בהברות אַרְכוּת, ביחוד: 1) \hat{i} ו \hat{u} (2) \hat{e} ו \hat{o} בהיותן מְקֻצָּצוֹת מההברות \hat{a} ו \hat{u} (3) \hat{i} ברבוי "ים" ו \hat{o} ברבוי "ות". ובמקומות שבאות המלים חסרות חושב הנני כי במקום שיש לחשש לטעות או טוב להשתמש בנקוד כמו: "כתב" להבדילו מן "כתב".

ופרופיסור קויטש כותב: "לחלק השני של ההרצאה, בנוגע למלא ולחסר הנני מסכים לכל. ואפשר לכלל הכללים בקצרה באפן זה: 1) לכתב מלא בכל מקום שהיה בעקרו הברה מרכבת (Diphthong) כמו: הוליד, היטיב; 2) כל \hat{o} הבא מנטיית \hat{a} בעקרו, כמו: סופר אך לא במקום שבא תחת u בעקרו, כמו: ישמר, תקטלנה, וכן: קדש; 3) כל \hat{i} ו \hat{u} בהברה פשוטה שלפני הברת-הטעם, כמו: אסירים, אסורים; וכן בהברת-הטעם שבסוף המלה, כמו: שמור, דברים; וכמו זה "סוסות" (-ות, הוא סמן הרבוי).

"לכתב מלא הברות מרכבות לפני הברת הטעם (כמו: בִּינְיָן תחת: בְּנִיָּן) או בהברות דגושות (כמו: קִיטל ת' קטל) יוכל אמנם להיות לרוחה בכתבים בלתי מְקֻצָּצִים. בהיות האותיות הנסותרות לעזר בהוראת הקריאה של המלים אבל הדבר הזה מתנגד כל כך לרוח השפה עד שצריך להתקומם בכל עז כנגד כתיב כזה".
הדברים האלה כנים ונבונים, ומורים עד כמה מרגישים גם חכמי אירפה הנוצרים את הצרך בקביעות כתיב מדיק.

גם שטינברג כותב בתוך דבריו: "רק לקצור הכתב השמיטו המצתיקים הקדמונים לפעמים את אמות הקריאה; בפרט במלים הצריכות לשתי אמות הקריאה השמיטי לר"ב את הראשונה, כמו: קלות, צדקים; ואנחנו העשירים בדיו ובניר, ומכונות הדפוס יענונו במרחביה עלינו לכתבן תמיד במלואן".

ובן-יהודה חושב אחרת. הוא אומר: "בדבר מלא וחסר דעתי שנכתב מלא רק במקום שיש לאותיות וו ויוד הוראה עפ"י הדקדוק, ולכן נכתב לפי-ד "סופר" במקום שהננו רוצים לאמר "איש שעסקו הוא לכתב", ו"ספר" במקום שכונתנו היא: "הוא עשה עתה, ברגע זה, מעשה הספרה".

אבל כפי שבארתי בהרצאתי ישנם יסודות קבועים בלשון בצורת מבנה המלים הגורמים מלואן וחסרון, לאמר: במקום שהמלים שומרות צורתן בכל הנטיות או ההברה מלאה (וכן להפך: במקום שההברה מלאה היא קימת גם בנטיות), ובמקום שהן משתנות הן חסרות (וכן להפך), ואין הדבר תלוי בשם או בפעל, ואם הננו כותבים בפעל "ישמר" חסר, הן נאמר "ישמרו" בהפלת התנועה, מה שאין כן במלת "שומר" אשר החולם איננו נופל בשום נטיה.

ויוסף הלוי גותן כללים אחרים לאמר: "אמות הקריאה וו ויוד נחוצות להכתב בחולם (ובחירק: א) בכל הברה פשוטה (והמלים: קדש חדש? - ילין -); ב) בכל הברה מרכבת אשר בה הטעם, כמו: עבודות, ציצית, פנימית".
אך הוא חסר מה שהשלים קויטש ככתוב למעלה.

סוף דבר, צריך הפעם להחליט דבר גם בענין המבטא גם בענין הכתיב, ובהיות בתי הספר בידינו נוכל להוציא לפעל את אשר נחליט להלכה, ואז נוכל להגיד כי צעדנו צעד חשוב קדימה בתחית לשוננו.

מתוך "מכתב חזר" [בדפוס] מאת מרכז אגודת המורים בא"י, אדר א' וב' התרס"ח.